

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ ТА ЧИННИКІВ ЇЇ ДИНАМІКИ В УКРАЇНІ

А. В. Гулевата, О. А. Лактіонова

Анотація. У статті наведені результати аналізу ліквідності комерційних банків України протягом 2017–2021 років. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що ліквідність є одним з ключових показників надійності і стійкості банків, що набуває великого значення в умовах економічної нестабільності. Доведено, що комерційні банки дотримуються всіх обов'язкових нормативів, встановлених Національним банком України, показники протягом 2017–2021 років перевищують нормативні значення. Визначено основні внутрішні та зовнішні чинники, що суттєво вплинули на ліквідність банків протягом дослідженого періоду. Серед таких факторів розглянуто фінансовий стан банку, якість кредитного портфелю, загальний стан економіки країни, політичну ситуацію, соціальні чинники, а також структуру активів та пасивів банку.

Ключові слова: ліквідність, аналіз показників ліквідності, фактори впливу на ліквідність, банківський сектор.

Вступ. Комерційні банки України являються невід'ємною частиною фінансового ринку на будь-якій фазі розвитку економіки. Вони дозволяють розширити виробничий потенціал, концентруючи в собі тимчасово вільні кошти і фокусуючи їх там, де вони потрібні в момент необхідності. В зв'язку з кризами, які відбувались в Україні недовіра вкладників зростає, внаслідок чого спостерігається великий відтік грошових коштів із банків. Це призводить до деформації ресурсної бази банків, що пов'язане з ризиком невиконання зобов'язань перед контрагентами. Внаслідок цього може виникнути втрата фінансової стійкості та конкурентоспроможності на ринку банківських послуг.

Поняттю «ліквідності банку» присвятили багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Дослідженням ліквідності банківської системи займалися такі науковці, як М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. Б. Івасів, А. Сомик, В. Міщенко, Ф. С. Мишкін, А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало, О. В. Дзюблюк, О. А. Криклій, Д. І. Коваленко, З. І. Щибиволок, В. О. Кубинський та О. С. Улініч, В. М. Шелудько, Дж. Кейнс, Дж. Сінкі, П. С. Роуз, Е. Рід, Р. Дутвейлер [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Ліквідність банківської системи – динамічний стан, який забезпечує своєчасність, повноту та безперервність виконання всіх грошових зобов'язань банківської системи країни, характеризує рівень її надійності та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки [2].

Ліквідність для банку є запорукою фінансової стійкості, адже якщо банк володіє ліквідними коштами, то він здатний виконувати деякі функції:

- віддавати вкладникам кошти;
- сплачувати випущені цінні папери;
- здійснювати платежі за дорученням клієнтів
- сплачувати зобов'язання перед контрагентами [3].

Аналіз ліквідності в банку здійснюється на основі:

1. прогнозування потоків грошових коштів в розрізі основних валют і розрахунку пов'язаного з даними потоками грошових коштів необхідного рівня ліквідних активів;
2. аналізу фактичних значень і динаміки показників ліквідності;
3. підтримки портфеля високоліквідних активів, який можна вільно реалізувати в якості захисного заходу в разі розриву касової ліквідності;
4. здійснення контролю за відповідністю балансових показників ліквідності банку законодавчо встановленим нормативам.

За останній рік діяльності фінансовий стан банків зазнав негативного впливу обставин, пов'язаних із пандемією. За даними НБУ «Український банківський сектор продемонстрував стійкість до корона-кризи: банки високоліквідні, прибуткові, добре

капіталізовані, мають достатній запас міцності, щоб належним чином виконувати свої функції та підтримати економіку кредитними ресурсами. За часів економічної кризи банки не були фактором погіршення економічної нестабільності, а навпаки – підтримують бізнес і сприяють відновленню економічного зростання»[4].

Але криза Covid-19 вплинула на діяльність банківського сектору, адже прибуток банків станом на 2020 рік знизився на 29% у порівнянні з минулорічним періодом і становив 39,7 млн. грн. Станом на 01.08.2021 р. прибуток банків склав 45,5 млн. грн.

Оскільки доходи і витрати банківського сектору є одним із чинників формування їх ліквідності, проаналізуємо їх стан протягом 5 років.

Таблиця 1

Доходи і витрати банків України у 2017–2021 рр.

Показник (у млн. грн.)	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	01.08. 2021 р.
ДОХОДИ					
ДОХОДИ	178 054	204 554	243 102	250 171	172 681
Процентні доходи	124 009	140 803	152 954	147 743	107 661
Комісійні доходи	37 138	50 969	62 057	70 640	58 026
Результат від переоцінки та від операцій купівлі- продажу	7 224	1 853	16 225	21 507	- 1000
Інші операційні доходи	7 264	8 589	8 147	6 813	4 851
Інші доходи	1 349	1 809	2 809	2 705	2 424
Повернення списаних активів	1 070	532	909	763	720
ВИТРАТИ					
ВИТРАТИ	204 545	182 215	184 746	210 445	127 090
Процентні витрати	70 971	67 760	74 062	62 895	33 882
Комісійні витрати	9 650	13 159	18 096	24 132	21 760
Інші операційні витрати	11 719	16 800	11 790	16 405	10 066
Загальні адміністративні витрати	44 202	53 670	62 936	69 437	48 731
Інші витрати	15 116	2 011	2 379	2 728	1 816
Відрахування в резерви	49 206	23 758	10 714	31 037	7 214
Податок на прибуток	3 681	5 057	4 769	3 811	3 620
Чистий прибуток (збиток)	-26 491	22 339	58 356	39 727	45 592

Вітчизняні банки в 2020 році за підсумками своєї діяльності отримали чистий прибуток 39 727 млн грн, а не збиток, як це було у 2017 р., відповідно – 26 491 млн грн. У порівнянні з 2017 роком чистий прибуток збільшився на 66 218 млн. грн. і склав станом на 2020 рік – 39 727 млн грн. На рисунку 1 можна побачити, як коливався прибуток (збиток) банківського сектору України.

У структурі доходів за 2020 рік лівову частку займають процентні доходи – 147 743 млн грн (60 %), а серед витрат – загальні адміністративні витрати 69 437 млн грн (33 %). При детальнішому аналізі необхідно зауважити, що протягом 2017–2019 рр. процентні витрати коливались.

Чистий прибуток банківського сектору протягом 2017–2019 рр. зростав., у 2020 р. відбулось його зменшення на 18 629 млн. грн. (32 %). Причиною такого спаду могла стати пандемія.

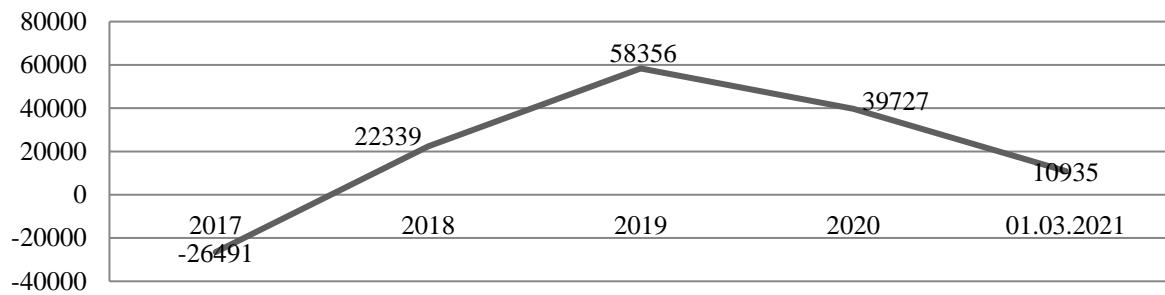

Рис. 1. Чистий прибуток (збиток) банківського сектору України, млн грн

Головним чинником стійкості банківської системи є ефективне управління ліквідністю та дотримання встановлених вимог ліквідності банків.

Банківська система України постійно контролює баланс між активами та пасивами, а також строки повернення коштів за кредитами та строки закінчення депозитів. Банківська система робить це з метою забезпечення стійкості та стабільності, а також задля того, щоб бути впевненою, що зможе задовольнити потреби своїх клієнтів в будь-який момент. Держава через Національний банк України здійснює контроль ліквідності банків за допомогою встановлення нормативів (табл. 2).

Таблиця 2

Нормативи ліквідності банківської системи, у %

Норматив	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	01.09.2021 р.
H4 (не менше 20 %)	46,40	65,01	–	–	–
H5 (не менше 40 %)	104,55	103,65	–	–	–
H6 (не менше 60 %)	95,85	94,97	94,40	88,55	127,68
LCR (не менше 100 %)	–	–	504,99	450,38	530,06
NSFR (не менше 80 %)	–	–	–	–	226,15

З 2 вересня 2019 року нормативи H4 та H5 банками не розраховуються, тому дані за три останні роки відсутні.

Проаналізувавши дані таблиці 2 бачимо, що норматив H4 у 2018 році зріс на 40 % порівняно з 2017 роком. Норматив H5 досягнув максимального значення у 2017 році і становив 104,55 %, що на 1 % менше ніж у 2018 році та у 2,6 рази більше за нормативне значення.

Норматив короткострокової ліквідності H6 в період з 2017 по 2018 рік має тенденцію до зменшення 95,85 % і відповідно 94,97 %. У 2018 році його показник знизився і становив 94,97 %, що у 1,6 разів більше за нормативне значення.

Норматив LCR, який банки почали розраховувати з 1 грудня 2019 р. протягом 2019–2021 рр. в середньому в 5 разів перевищує нормативне значення. Норматив NSFR, який став обов'язковим для банків з 1 січня 2021 року, становить в середньому по всіх банках 226,15 %, що в 2,8 рази перевищує нормативне значення.

Для більш наглядного виконання коефіцієнту покриття ліквідністю (LCR) було проведено аналіз на групі системно важливих банків протягом 2020–2021 рр. за всіма валютами та окремо в іноземній валюті.

Таблиця 3

Виконання системно важливими банками України нормативу LCR, %

Банки	Норматив LCR за всіма валютами (не <100 %)		Норматив LCR в іноземній валюті (не <100 %)	
	01.09.2020	01.09.2021	01.09.2020	01.09.2021
1	2	3	4	5
АТ «Укрексімбанк»	390,41	268,32	379,73	302,04
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	368,50	279,46	652,64	243,31
АТ «Такскомбанк»	157,36	144,38	222,28	223,51
Акціонерний банк «Південний»	121,78	166,68	180,82	261,49

1	2	3	4	5
АТ «ПУМБ»	207,03	164,46	223,99	213,87
АТ «УкрсибБанк»	351,82	371,43	251,88	372,69
АТ «Укргазбанк»	243,81	185,40	161,68	127,23
АТ «ОТП Банк»	237,38	176,95	274,56	243,56
АТ «Ощадбанк»	362,84	302,99	227,44	212,38
АТ КБ «ПриватБанк»	246,96	251,29	217,86	211,27
АТ «А-Банк»	690,33	485,58	616,36	264,92
АТ «Універсал Банк»	290,41	253,87	365,38	215,79
АТ «Альфа-Банк»	456,26	251,17	574,90	608,48

Аналіз виконання нормативу LCR засвідчив, що усі банки України перевищують нормативне значення у декілька разів. Лідерами серед усіх банків по виконання нормативу, показник яких перевищує норму у більше ніж 6 разів стали АТ «Райффайзен Банк Аваль» та АТ «А-Банк».

Згідно з офіційними даними банки України володіли весь час значним запасом ліквідності, адже всі нормативи перевиконувалися. Проте кількість банків в Україні з 2017 року зменшилась від 82 до 71 одиниць (станом на 01.09.2021 р.), тобто декілька банків втратила платоспроможність та були визнані банкрутами.

Національний банк України здійснює регулювання ліквідності банківської системи в межах та обсягах, що визначені Правлінням Національного банку після розгляду зазначеного питання Комітетом з монетарної політики Національного банку, шляхом застосування таких стандартних інструментів:

- 1) операції з рефінансування (кредити овернайт, кредити рефінансування);
- 2) операції прямого репо;
- 3) операції з власними борговими зобов'язаннями;
- 4) операції з державними облігаціями України [5].

В таблиці 1.6 проведений аналіз з обсягу наданих коштів через постійну діючу лінію рефінансування (кредити овернайт).

Кредити рефінансування призначені для підтримки ліквідності банків у разі виникнення неочікуваного та тимчасового її дефіциту у зв'язку з незапланованим відпливом ресурсів (наприклад, вилученням депозитів) або неповерненням у визначений строк коштів від здійснення активних операцій [6].

Таблиця 4

Обсяг наданих коштів для регулювання ліквідності банківської системи НБУ

Показник	Стандартне відхилення, млн грн	Середнє значення млн грн	Коефіцієнт варіації, %
2017 р.	500,1	358,3	139,5
2018 р.	1152,2	1763,5	65,3
2019 р.	841,2	577,6	145,6
2020 р.	662,7	514,1	128,9
06.05.2021 р.	98,5	167,9	58,6

Аналізуючи дані бачимо, що найбільший обсяг наданих коштів був у 2018 році, середнє значення якого досягло 1152,2 млн грн. На рисунку 2 зображено обсяг наданих коштів станом на 2018 рік.

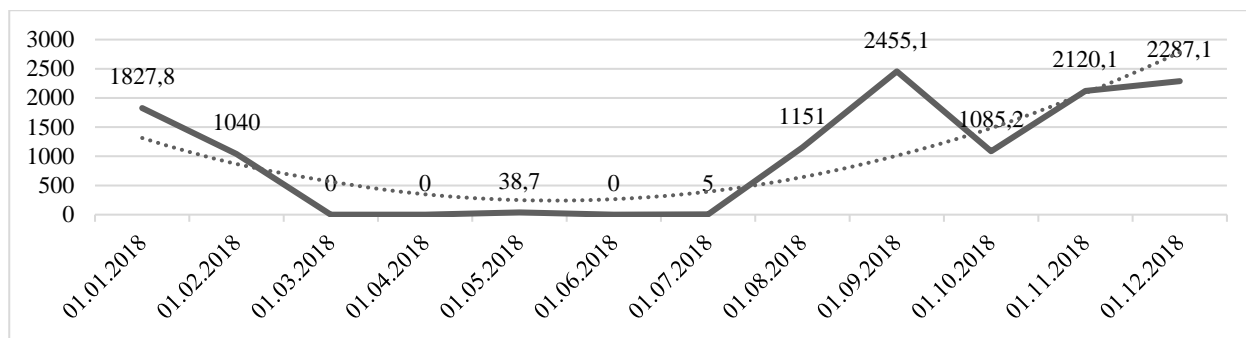

Рис. 2. Обсяг наданих коштів НБУ для врегулювання проблем із ліквідністю протягом 2018 р., у млн грн

Для прикладу можна проаналізувати обсяг наданих коштів станом на 2020 р., щоб побачити, як вплинула пандемія коронавірусу на діяльність банківської системи України. (рис. 3). Як бачимо з рисунку 3 в березні показники досягли найбільшої величини, що може бути пов'язано з початком пандемії, і він сягав 2 039,04 млн грн

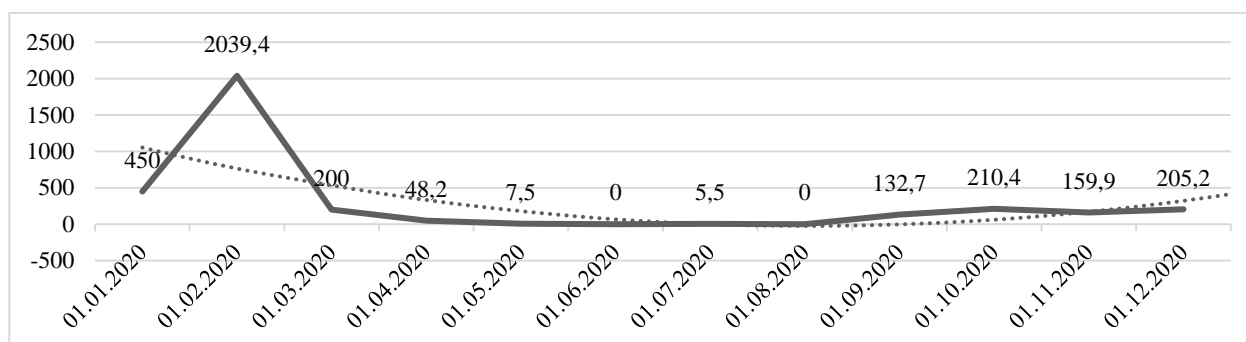

Рис. 3. Обсяг наданих коштів НБУ для врегулювання проблем із ліквідністю протягом 2020 р., у млн грн

На динаміку ліквідності банків можуть впливати ряд чинників (рис. 4). Це і чинники які виникають конкретно в банківській установі, так і чинники, які є не контрольованими зі сторони банків. Значний вплив на ліквідність має стан економіки країни. Нестабільний стан економіки викликає недовіру у клієнтів та інвесторів щодо банківського сектору, що призводить до відтоку депозитів з банків та до послаблення ліквідності.

Рис. 4. Чинники впливу на динаміку ліквідності банку

Для виконання всіх зобов'язань, банки постійно підтримують на достатньому рівні ліквідність, забезпечують оптимальне співвідношення між залученими та власними коштами та формують структуру активів задля збільшення частки високоякісних активів.

Висновки. Ліквідність є одним із основних показників захищеності клієнтів, а також є умовою надійної та ефективної роботи банку. Держава за допомогою Національного банку України регулює ліквідність комерційних банків шляхом встановлення нормативів. Виходячи із аналізу ліквідності банків в Україні, можна зробити висновок, що в цілому стан ліквідності комерційних банків протягом досліджуваного періоду залишається стабільним, але й бувають спади. Таким чином видно, що на рівень ліквідності впливають внутрішні та зовнішні чинники. Так як показники нормативів перевищують нормативні значення в декілька раз, це означає, що у банківських установах є надлишок ліквідних засобів, тому банки повинні мати план інвестування цієї частини коштів з метою підвищення прибутків.

Анотація. В статті приведені результати аналізу ліквідності комерційних банків України в період 2017–2021 років. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що ліквідність є одним із ключових показників надійності та стійкості банків, набуває великого значення в умовах економічної нестабільності. Доведено, що комерційні банки дотримуються всіх обов'язкових нормативів, встановлених Національним банком України, показники в період 2017–2021 років перевищують нормативні значення. Визначено основні внутрішні та зовнішні фактори, які суттєво впливали на ліквідність банків в період дослідження. Серед таких факторів розглянуто соціальні фактори, фінансове становище банку, якість кредитного портфеля, загальне становище економіки країни, політична ситуація, а також структура активів та пасивів банку.

Ключові слова: ліквідність, аналіз показників ліквідності, фактори впливу на ліквідність, банківський сектор.

Abstract. The article presents the results of the liquidity analysis of commercial banks of Ukraine during 2017–2021. The relevance of the research topic is that liquidity is one of the key indicators of reliability and stability of banks, which is of great importance in conditions of economic instability. It is proved that commercial banks comply with all mandatory standards set by the National Bank of Ukraine, the indicators for 2017–2021 exceed the regulatory values. The main internal and external factors that significantly affected the liquidity of banks during the study period are identified. Among such factors are considered social factors, the financial condition of the bank, the quality of the loan portfolio, the general state of the economy, the political situation, as well as the structure of assets and liabilities of the bank.

Key words: liquidity, analysis of liquidity indicators, factors influencing liquidity, banking sector.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стукан І. Ю. Теоретичні основи ліквідності банківської системи. *Наука й економіка*. 2015, № 4 (40), С. 13–20
2. URL: <https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article>
3. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/168.pdf>
4. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
5. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи. *Постанова Національного банку України* від 17.09.2015 № 615
6. URL: <https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article>

УДК 338.45:504:658.5

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАСТИКУ В ЦИРКУЛЯРНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Д. В. Захарчук, І. В. Хаджинов

Анотація. У представленій статті досліджуються актуальні аспекти використання вторинної сировини в циркулярній економіці, з акцентом на пластикові відходи. Проаналізовано та узагальнено стан використання, утилізації та регулювання пластикових відходів. Надано рекомендацій щодо мінімізації відходів з пластику. У роботі авторами використано системний підхід вивчення даного питання та аналітичні методи дослідження.

Ключові слова: пластик, циркулярна економіка, переробка, вторинні матеріали.

Гострота питання обумовлена значними об'ємами утворених пластикових відходів, погіршенням екологічної ситуації і проблемою виснаження ресурсної бази. Практичний перехід до циркулярної економіки є особливо актуальним, адже сприяє як екологічним та економічним вигодам.